ปาฐกถาธรรม

สุขหรือทุกข์เกิดแก่กรรมของตน

พระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงฺคโล)

ปาฐกถาธรรม

สุขหรือทุกข์เกิดแก่กรรมของตน

ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
กรมประชาสัมพันธ์

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๖ เวลา ๘.๐๐ น.

สุขหรือทุกข์ เกิดแก่กรรมของตน

เจริญสุข / เจริญพร ญาติโยมสาธุชนผู้ฟังทุกท่าน

วันนี้อาตมภาพก็ได้มาพบกับท่านผู้ฟังอีกเช่นเคย ในรายการปาฐกถาธรรม ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยนี้

สำหรับวันนี้ อาตมภาพจักได้กล่าวถึง เรื่อง "สุขหรือทุกข์เกิดแต่กรรมของตน" พอเป็นเครื่องประกอบปัญญาบารมีแก่ท่านสาธุชนผู้สนใจในการศึกษาสัมมาปฏิบัติ เพื่อความเจริญและสันติสุขแห่งชีวิตตนและครอบครัว สังคม หมู่คณะโดยส่วนรวม

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเห็นแจ้ง-รู้แจ้งความเป็นไปในโลกทั้งสิ้น ได้ตรัสรู้ พระอริยสัจ ๔ คือ ความจริงแท้ ๔ ประการ ได้แก่ ความจริงแท้ในเรื่องของ ทุกข์ ๑ เหตุแห่งทุกข์ ๑ สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับ ๑ และทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ เป็นความสันติสุขอย่างถาวร ๑ แล้วอาศัยพระมหากรุณาคุณต่อสัตว์โลกทั้งหลายจึงได้เผยแผ่พระสัทธรรมสั่งสอนสัตว์โลกที่พอมีอัธยาศัยที่จะรับรู้-เข้าใจและปฏิบัติตามพระธรรมของพระพุทธองค์ เพื่อความพ้นทุกข์ และ ถึงความสันติสุข ตามรอยบาทพระพุทธองค์ได้ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ได้ศึกษาและปฏิบัติธรรม ได้ผลดีตามสมควรแก่ธรรมปฏิบัติแล้ว เป็นผู้สืบต่อบวรพระพุทธศาสนา โดยแนะนำสั่งสอน พระสัทธรรมแก่สาธุชนสืบต่อๆ กันมาจนถึงเรา ณ บัดนี้

(๑) **ทุกขสัจ** คือ **ทุกข์อย่างแท้จริง** ขึ้นชื่อว่า "ความทุกข์" ใครๆ ก็ไม่ปรารถนา ความทุกข์นั้นมีมากมายหลายร้อยอย่าง ซึ่งพระพุทธองค์ ได้ตรัสความทุกข์แท้ๆ ของสัตว์โลก มีปรากฏใน พระธัมมจักกัปปวัตนสูตร มีความย่อว่า

ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย เป็นทุกข์ นี้เป็นทุกข์ประจำสังขารของสัตว์โลก ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ เทวดา รูปพรหม อรูปพรหม ซึ่งจัดเป็นสัตว์โลกในสุคติภพ คือ ภพภูมิที่ดี และไม่ว่าจะเป็น สัตว์เดรัจฉาน เปรต สัตว์นรก และอสูรกาย ซึ่งเป็นสัตว์โลกในทุคคติภพ คือภพภูมิที่ไม่ดี ล้วนต้องประสบกับความทุกข์เดือดร้อนจาก ความเกิด แก่ เจ็บ และตาย ด้วยกันทั้งสิ้น และ

ประการสำคัญ คือ ความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารจักรไม่มีที่สิ้นสุด ตราบใดที่เหตุความทุกข์นี้ยังไม่สิ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สัตว์โลก ปุถุชน ผู้หนาด้วยกิเลส ตัณหา อุปาทาน ผู้ไม่รู้บาป-บุญคุณ-โทษ ตามที่เป็นจริง จึงหลงผิด ประพฤติผิดศีลผิดธรรม อันให้ได้รับผล

กรรมเป็นความทุกข์เดือดร้อนในชีวิตทั้งในภพชาติปัจจุบันทันตาเห็น และในสัมปรายภพ คือความได้กำเนิด หรือความไปเกิดในทุคติภูมิ คือในภพภูมิที่ไม่ดี ๔ เหล่า ได้แก่ ไปเกิดเป็นเปรตบ้าง สัตว์นรกบ้าง อสุรกายบ้าง หรือสัตว์เดรัจฉานบ้าง ตามความหนักเบาแห่งบาปอกุศลที่ตนได้กระทำไว้แล้วนั้น นี้ชื่อว่า วิปากทุกข์ คือทุกข์เพราะผลของกรรม

(๒) ***สมุทัย*** คือ **เหตุแห่งทุกข์อย่างแท้จริง** สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสเหตุแห่งความทุกข์ที่แท้จริง คือ ตัณหา ได้แก่ กามตัณหา คือความกำหนัด ยินดี เพลิดเพลินในอารมณ์ กล่าวคือในรูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัสทางกาย ที่น่าใคร่ น่ากำหนัดยินดี และความทะยานอยากในอารมณ์ที่น่าใคร่ น่ากำหนัดยินดีนั้น นี้ประการ ๑ ภวตัณหา คือความทะยานอยากในความมี ความเป็น ได้แก่ความอยากมีโน่น มีนี่ อยากเป็นโน่น เป็นนี่ เป็นต้น นี้ประการ ๑ และวิภวตัณหา คือความทะยานอยากในความไม่มีสิ่งที่ไม่ชอบใจ และ/หรือความทะยานอยากในความไม่เป็นอยู่ในภพภูมิที่ไม่ชอบใจ เป็นต้น เหล่านี้ เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความยึดถือและประกอบกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม อันเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดภพ-ชาติ คือความได้กำเนิดในภพภูมิต่างๆ ตามกรรม เวียน-ว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารจักร มีความเกิด แก่ เจ็บ และตาย ต่อๆไปไม่มีที่สิ้นสุด

ต้นในต้นเหตุ แห่งตัณหา อุปาทาน และกรรม อันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ ชื่อว่า อวิชชา ได้แก่ ความมืด ความไม่รู้-ไม่เห็นอดีตชาติของตนและของสัตว์โลกทั้งหลาย นี้ประการ ๑ ความไม่รู้อนาคตว่าตนและสัตว์โลกอื่นๆ ทั้งหลายเมื่อตายแล้วจะเป็นอย่างไรต่อไป ตามที่เป็นจริง นี้ประการ ๑ ความไม่รู้ทั้งอดีตและอนาคต คือไม่รู้ว่าสัตว์โลกทำกรรมต่างๆ จะได้รับผลกรรมต่อไปอย่างไร นี้ประการ ๑ ความไม่รู้เหตุในเหตุถึงต้นๆ เหตุให้เกิดทุกข์ ชื่อว่า ปฏิจจสมุปบาทธรรม นี้อีกประการ ๑ และความไม่รู้แจ้งพระอริยสัจ ๔ นี้อีกประการ ๑

อวิชชา คือความมืด ความไม่รู้สัจจธรรม ดังกล่าวนี้ เป็นเหตุปัจจัยให้สัตว์โลกมีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม จึงเกิดกิเลส ตัณหา อุปาทาน และประกอบกรรมที่เป็นบาปอกุศล มีความประพฤติผิดศีล ผิดธรรม เป็นต้น จึงได้รับผลเป็นความทุกข์เดือดร้อนทั้งในภพชาติปัจจุบันทันตาเห็น และในภพชาติต่อๆ ไป หรือแม้จะรู้บาป-บุญ คุณ-โทษบ้าง และได้ประพฤติปฏิบัติดี เป็นบุญกุศลบ้าง แต่ยังไม่ถึงความพ้นโลก เพราะยังมีอวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทาน ที่ยังเหลือเป็นเหตุนำ-เหตุหนุน ให้หลงคิดผิด จึงประพฤติผิดทางที่จะให้ถึงความพ้นทุกข์อย่างถาวรได้ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน และกรรมนั้น ก็ยังทำหน้าที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดภพ เกิดชาติ โดยที่ยังคงมีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ติดอยู่ในจิตสันดาน เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดกรรมและภพชาติ ชรา มรณะ ทุกข์ เวียนว่ายตายเกิดต่อๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด

(๓) **นิโรธสัจ** คือ **ความดับทุกข์** หรือ สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับ โดยความบรรลุ มรรคผลนิพพาน เป็นที่สิ้นสุดแห่งทุกข์และเป็นบรมสุขอย่างถาวร อย่างแท้จริง

ความดับทุกข์อย่างแท้จริง คือความดับโดยสิ้นกำหนัดโดยไม่เหลือแห่งตัณหา ได้แก่ ความสละตัณหา (จาโค) ความวางตัณหา (ปฏินิสฺสคฺโค) ความปล่อยตัณหา (มุตฺติ) และความไม่พัวพันแห่งตัณหานั้นๆ (อนาลโย)

(๔) **มรรคสัจ** คือ **ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ได้จริงแท้** ชื่อว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบในอริยสัจทั้ง ๔ ประการ ๑

สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือ ความดำริออกจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน ประการ ๑

สองประการนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสงเคราะห์เข้าใน ปัญญาขันธ์ คือการอบรมปัญญาอันเห็นแจ้งในสภาวธรรมและอริยสัจธรรม ตามที่เป็นจริง

สัมมาวาจา การกล่าวแต่วาจาที่ชอบ ได้แก่ วาจาที่จริง วาจาที่สุภาพ อ่อนหวาน วาจาประสานไมตรี และวาจาสุภาษิต นี้ประการ ๑

สัมมากัมมันตะ การประกอบกิจการงานโดยชอบ ไม่ผิดศีลผิดธรรม ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น นี้ประการ ๑

สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพโดยชอบ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวงเขา เลี้ยงชีวิต นี้ประการ ๑

๓ ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงสงเคราะห์เข้าใน ศีลขันธ์ คือการ สำรวมระวังกาย วาจา ให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ

สัมมาวายามะ ความเพียรชอบใน ๔ สถาน คือเพียรละกิเลสที่เกิดขึ้น แล้วในจิตสันดาน เพียรระวังมิให้กิเลสเกิดขึ้นใหม่ เพียรยังบุญกุศลให้เกิด ในจิตสันดาน และเพียรระวังบุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อม ให้เจริญยิ่งขึ้น ไปเป็นบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี นี้ประการ ๑

สัมมาสติ ความมีสติระลึกชอบ เป็นไปในกาย เวทนา จิต และธรรม รวมเรียกว่า สติปัฏฐาน ๔ นี้ประการ ๑

สัมมาสมาธิ การเจริญสมาธิโดยชอบ คือการอบรมจิตใจให้เป็น สมาธิตั้งมั่นถึง ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน อันเป็นคุณ เครื่องกำจัดกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา ให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส อ่อนโยน ควรแก่งานเจริญสมถวิปัสสนา และการเจริญวิชชา เพื่อกำจัดอวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์ ให้ได้ผลดี นี้ประการ ๑

สามประการนี้ พระพุทธองค์ทรงสงเคราะห์เข้าใน สมาธิขันธ์ คือการ อบรมจิตให้ตั้งมั่นถึงรูปฌานทั้ง ๔ ดังที่ได้กล่าวแล้ว

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงสั่งสอนเผยแผ่พระอริยสัจธรรมนี้ แก่เวไนยสัตว์ ผู้มีอัธยาศัยพอจะรับฟังและเข้าใจในธรรมที่พระพุทธองค์ได้ ตรัสรู้แล้วนี้ เพื่อปฏิบัติธรรมให้ได้บรรลุมรรคผลตามสมควรแก่ธรรมปฏิบัติ ของตน ได้ตรัสสอนเนื้อหาความโดยย่อ ซึ่งพระอัสสชิเถร-เจ้าได้สอน ถ่ายทอดให้แก่ อุปติสสปริพาชก ผู้ต่อมาคือ พระสารีบุตร พระอัครสาวก เบื้องขวาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้นเอง (วิ. มหา. ๔/๖๕/๗๔) ว่า

“เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุ ตถาคโต (อาห)

เตสญฺจ โย นิโรโธ เอวํ วาที มหาสมโณฯ”

แปลความว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณเจ้าทรงสั่งสอนอย่างนี้ ฯ”

พระสารีบุตร ได้ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ว่า สิ่งใด สิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา และได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล ขณะฟังธรรมเพียงเท่านี้จากพระอัสสชิ

พระธรรมภาษิตนี้เป็นสัจจธรรมแสดงว่า “ความทุกข์” ทั้งหลายของสัตว์โลกย่อมเกิดแต่เหตุปัจจัย ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสเหตุแห่งทุกข์แท้ๆ นั้นคือ “ตัณหา” ซึ่งหมายถึงความทะยานอยากในอารมณ์ที่น่าใคร่ น่ากำหนัดยินดี ชื่อว่า กามตัณหา ๑ ความทะยานอยากในความอยากมีอยากเป็น ชื่อว่า ภวตัณหา ๑ และความทะยานอยากในความไม่มี ไม่เป็น ชื่อว่า วิภวตัณหา ๑ และ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเห็นแจ้ง ทรงรู้แจ้งถึงเหตุในเหตุไปถึงต้นเหตุแห่งทุกข์ว่า เพราะอวิชชา คือ ความมืด ความไม่รู้สภาวธรรมและไม่รู้ สัจจธรรมตามที่เป็นจริงนั้นแหละ เป็นเหตุปัจจัยให้สัตว์โลกเกิดกิเลส ตัณหา อุปาทาน และกรรม อันให้ผลเป็นโทษ เป็นความทุกข์เดือดร้อน ทั้งในภพชาติปัจจุบันและในสัมปรายภพ คือ ในภพชาติต่อๆ ไปไม่สิ้นสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อกุศลกรรมนำให้ไปเกิดในทุคคติภูมิ ได้แก่ ภพภูมิของเปรต สัตว์นรก อสุรกาย หรือสัตว์เดรัจฉาน ดังที่พระพุทธองค์ตรัส (ขุ. ธ. ๒๕/๒๘/๔๗) ว่า “สานิ กมฺมานิ นยนฺติ ทุคฺคตึฯ” แปลความว่า “กรรมชั่วของตนเอง ย่อมนำไปสู่ทุคคติ”

พระพุทธดำรัสที่ตรัสโทษของ “กามตัณหา” ว่าเป็นเหตุแห่งทุกข์แท้ๆ นั้น ก็เพราะว่า เมื่อบุคคลหรือสัตว์โลกได้รับสัมผัสจากอารมณ์ภายนอก หรือพัสดุกาม กล่าวคือกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัสทางกาย แล้วปรุงแต่งอารมณ์ทางใจว่า น่ารัก น่าใคร่ น่ากำหนัดยินดี พอใจ แล้วเสวยอารมณ์ สุขใจ พอใจนั้นอยู่ จึงมีความต้องการที่จะได้พัสดุกามนั้น มาไว้ในครอบครองของตน เพื่อให้ได้เห็น ให้ได้ยินได้ฟัง ให้ได้สูบ ให้ได้เสพ และ/หรือให้ได้สัมผัส ด้วยความยึดติดอยู่ในอารมณ์นั้นๆ จึงพยายามไขว่คว้า แสวงหา ด้วยการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ คือเจตนาความคิดอ่าน เพื่อให้ได้มาสนองความต้องการของตน เมื่อความต้องการนั้นรุนแรงก็ต้องใช้ความพยายามมาก ต้องลงทุน ลงแรง และเสียเวลามากขึ้นจึงเป็นทุกข์ และเพราะกามตัณหา และอุปาทาน คือ ความยึดติด ให้ต้องกระทำกรรมต่างๆ ด้วยความพยายามมากนั้น เมื่อไม่สำเร็จ คือ ไม่ได้ตามปรารถนาก็เป็นทุกข์ เมื่อได้มาแล้วต้องทำนุบำรุงรักษาก็เป็นทุกข์ เมื่อรักมาก ยึดติดมาก ก็หวงแหนมาก เกรงจะหลุดมือจากตนไป ก็ยิ่งเป็นทุกข์มากยิ่งขึ้นไปอีก และยิ่งถ้าต้องพลัดพรากจากบุคคล จากสิ่งของ จากตำแหน่งหรือฐานะที่ตนรักมาก ยึดติดมาก ก็ยิ่งเป็นทุกข์มากขึ้นไปอีกตามส่วน เพราะถึงอย่างไร ขึ้นชื่อว่า “สังขารธรรม” คือธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ที่มีชีวิต มีวิญญาณครอง อย่างเช่นมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายก็ดี ที่ไม่มีชีวิต ที่ไม่มีวิญญาณครอง เช่นทรัพย์สิน ลาภยศทั้งหลายก็ดี ต่างตกอยู่ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ๓ ประการคือ ไม่เที่ยง พระท่านเรียกว่า “อนิจฺจํ” ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้นาน เป็นต้นว่าคนหรือสัตว์ก็ต้องแก่เฒ่า เจ็บป่วย สิ่งของก็เก่าคร่ำคร่า ชื่อว่าเป็นทุกข์ พระท่านเรียกว่า “ทุกฺขํ” ลงท้ายต้องแตกสลายหมดสภาพเดิมของมันไป ไม่มีอะไรเป็น

แก่นสารสาระในความเป็นตัวตน บุคคล เรา-เขา ของเรา-ของเขา หรือของใครผู้ใดอย่างถาวรตลอดไปได้เลย ชื่อว่ามิใช่ตัวตน พระท่านเรียกว่า "อนตฺตา" สมเด็จพระสัมมา-สัมพุทธเจ้า จึงได้ตรัสสอนว่า ความยึดถือสังขารธรรมทั้งหลายด้วยตัณหา และทิฏฐิ คือความหลงผิดคิดว่า เป็นตัวตน บุคคล เรา-เขา ของเรา-ของเขา เป็นทุกข์ และได้ตรัสสรุป ว่า "สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา" แปลความว่า "โดยย่อ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์"

ดังตัวอย่างเช่น ชายหรือหญิง เห็นฝ่ายหนึ่งแล้วเกิดความรัก หลงรัก ปรารถนาที่จะได้เข้าใกล้ชิด ได้สัมผัส ปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังเสียงหรือคำพูดที่ไพเราะอ่อนหวาน หรือแสดงความรักตอบ ก็พยายามที่จะหาทางเข้าใกล้ชิดสนิทสนม ยิ่งรู้สึกหลงรักมาก หลงยึดติดมาก ก็ยิ่งทุกข์มาก ต้องใช้ความพยายามไขว่คว้าให้ได้มาด้วยการกระทำที่ต้องลงทุน ลงแรงมาก ก็ต้องทุกข์มาก เมื่อได้มาไว้ในครอบครองตามปรารถนาแล้ว ด้วยความหลงรัก หลงยึดติดมากนั้น ก็ต้องหวงแหนหรือหึงหวงมาก ต้องระวัง ระไวกลัวจะหลุดมือไป ก็ต้องคอยทำนุบำรุงเอาอกเอาใจมาก ก็เป็นทุกข์มากยิ่งขึ้นไปอีก อีกทั้งยังต้องแสวงหาปัจจัย ๔ และเครื่องอำนวยความสะดวกเพื่อทำนุบำรุงและรักษาตนเองด้วย และเพื่อทำนุบำรุงรักษาคนที่รักด้วย เป็นภาระที่หนักขึ้นไปอีก และยิ่งถ้าเป็นครอบครัว คือมีลูก มีหลาน ต่อๆ ไปอีก ก็ต้องแบกภาระรับผิดชอบมากยิ่งขึ้นอีก ก็ต้องทุกข์มากยิ่งขึ้นไปอีกตามส่วน และเมื่อต้องพลัดพรากจากบุคคล จากสิ่งของ หรือจากฐานะที่ตนเคยรักและหวงแหนมากเพียงไร ก็ยิ่งทุกข์มากเพียงนั้น เพราะเหตุนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ตัณหา มีกามตัณหา เป็นต้นนี้ เป็นเหตุแห่งความทุกข์จริงแท้ดังนี้

ชนผู้มิได้ศึกษาและมิได้ปฏิบัติให้เห็นแจ้ง รู้แจ้งในอริยสัจธรรมนี้ตามสมควรแก่ธรรม จึงประพฤติปฏิบัติตามอำนาจของจิตใจที่เติมไปด้วยกิเลสตัณหา ราคะ หมกมุ่นอยู่แต่ในพัสดุกาม คือในรูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัสทางกาย ที่น่ากำหนัดยินดีพอใจ ด้วยความยึดติดในพัสดุกามเหล่านั้น ด้วยตัณหาและทิฏฐิ คือความหลงผิดว่าเป็นตัวตน บุคคล เรา-เขา ของเรา-ของเขา ที่เที่ยงแท้ถาวร จึงประกอบกรรมอันเป็นบาปอกุศล และต้องได้รับแต่ความทุกข์เดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่เราได้ยินได้ฟังข่าวทางสื่อมวลชนอยู่เสมอ เช่น กรณีชิงรักหักสวาทกันก็เป็นทุกข์ เยาวชนในวัยเรียนมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ก็เป็นทุกข์ แม้เป็นผู้ใหญ่แล้วหมกมุ่นสำส่อนในกามก็ต้องประสบกับความทุกข์ (ไม่ช้าก็เร็ว) ดังนี้เป็นต้น และผู้เสพและติดสิ่งเสพติด มึนเมา ให้โทษ เป็นที่ตั้งแห่งความประมาททั้งหลายก็เป็นทุกข์

ความทุกข์ย่อมเกิดแต่เหตุปัจจัย คือ ตัณหา อุปาทาน และกรรม อันเป็นบาปอกุศล ด้วยประการฉะนี้ เพราะเหตุนั้น บุคคลไม่พึงประพฤติกรรมอันเป็นบาปอกุศล ได้แก่ความประพฤติผิดศีล ผิดธรรม หลงติดอยู่กับอบายมุขทั้งหลาย เช่น หมกมุ่นสำส่อนในกาม เสพสิ่งเสพติดมึนเมาให้โทษเป็นที่ตั้งแห่งความประมาททั้งหลาย เป็นต้น เมื่อไม่ได้ประกอบกรรมอันเป็นบาปอกุศล อันเป็นปัจจัยให้เกิดความทุกข์ใดๆ ขึ้นใหม่ ความทุกข์ใหม่ก็ไม่เกิดมีเป็นธรรมดา อาจจะมีอยู่ก็แต่ทุกข์อันเป็นผลแต่เศษของกรรมเก่าเท่านั้น นี้ชื่อว่า "ทุกข์ดับเพราะเหตุดับ" ตามส่วนของผู้ปฏิบัติได้

ภวตัณหา ความทะยานอยากมี อยากเป็น คือ อยากมีโน่น มีนี่ อยากรวยมากๆ อยากได้โน่น ได้นี่ อยากเป็นโน่น เป็นนี่มากๆ และ/หรือ วิภวตัณหา ความทะยานอยากในความไม่มี ไม่เป็นในสิ่งหรือในฐานะที่ตนไม่ชอบใจ ก็เป็นเหตุแห่งทุกข์โดยนัยเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

บุคคลผู้ทะยานอยากได้เงินได้ทองมาไว้ใช้จ่ายซื้อหาปัจจัยสี่ และสิ่งอำนวยความสะดวก หรือสิ่งบำเรอความสุขด้วยพัสดุกามที่ตนรักหรือที่ชอบใจติดใจ และปรารถนาจะได้มากๆ เร็วๆ ด้วยภวตัณหา จึงแสวงหาโดยวิธีลัด เช่น โดยการเล่นการพนัน แล้วก็หลงติดอยู่กับการเล่นการพนันนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพนันที่ถูกกฎหมาย เช่นหวยหรือลอตเตอรี่รัฐบาล หรือที่ผิดกฎหมาย เช่นหวยเถื่อน เหล่านี้ ชื่อว่า อบายมุข คือเป็นปากทางแห่งความเสื่อมเสียทรัพย์ เสื่อมเสียชื่อเสียงทั้งสิ้น เมื่อเข้าไปเล่นและติดการพนันแล้ว โอกาสได้มีน้อย โอกาสเสียมีมาก เพราะผู้จัดให้มีการพนันไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลหรือเอกชน ย่อมจัดทำเพื่อแสวงหากำไร เพราะฉะนั้น ผู้เล่นและติดการพนันจึงต้องขาดทุนอยู่ร่ำไป เพราะเมื่อได้ก็ดีใจ โลภอยากได้อีกเข้าไปเล่นใหม่อีก เมื่อเสียก็เสียดาย ต้องไปเล่นหวังจะได้คืนมาอีก สุดท้ายก็หมดตัว ไม่ช้าก็เร็ว โบราณท่านจึงกล่าวว่า ภัยแต่ไฟไหม้บ้านเรือนยังเหลือที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยหรือใช้ประกอบอาชีพต่อไปได้อีก แต่โทษภัยแต่การพนันนั้น ลงท้ายก็หมดสิ้นทั้งทรัพย์สินบ้านเรือน และที่ดิน บางรายต้องสูญเสียทั้งบุตรภรรยา และแม้ชีวิตตนเองสังเวยหนี้จากการพนัน เพราะเหตุนั้น ประเทศจักรวรรดินิยม นักล่าอาณานิคมแต่อดีต จึงใช้นโยบายมอมเมาประชาชนของประเทศอาณานิคมด้วยอบายมุข เช่น ปล่อยให้ผลิตสุรา ยาเมา ต้มเหล้า และให้เล่นการพนันได้อย่างเสรี ไม่ผิดกฎหมาย เพื่อมอมเมาประชาชนให้หลงติดอยู่กับอบายมุข จนไม่มีสติปัญญาสามารถที่จะกู้ชาติบ้านเมืองได้

ในปัจจุบันนี้พระและสาธุชนผู้รู้โทษของอบายมุข ผู้ปรารถนาดีต่อประชาชนและประเทศชาติต่างก็ได้แต่ภาวนาตั้งจิตอธิษฐาน ว่า ขออย่าให้ประเทศไทยเราต้องตกต่ำถึงขนาดนั้นเลย เพราะเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็นับว่าประชาชนได้รับการมอมเมาด้วยอบายมุขต่างๆ จนเกินพออยู่แล้ว ขออย่าได้มีมากกว่านี้อีกเลย หรือถ้าจะสามารถลดลงได้มากกว่านี้ก็จะเป็นสิริมงคลแก่ชาติบ้านเมืองมากยิ่งขึ้น

เพราะเหตุนั้น ผู้ใดไม่ปรารถนาความทุกข์ ก็จงอย่าประกอบเหตุให้เกิดทุกข์ คือ อย่าประพฤติผิดศีล ผิดธรรม อย่าส่งเสริม อย่าเกี่ยวข้อง และติดอยู่กับอบายมุข

ความทุกข์ ย่อมมีมาแต่เหตุฉันใด ความสุขก็ย่อมเกิดมีขึ้นแต่เหตุ คือ กรรมดีหรือบุญกุศลฉันนั้น สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญกุศลนั้น ชื่อว่า บุญกิริยาวัตถุ กล่าวโดยย่อ มี ๓ อย่าง (ขุ. อิติ. ๒๕/๒๓๘/๒๗๐) คือ

(๑) **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน

(๒) **สีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล

(๓) **ภาวนามัย** บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ได้แก่ การเจริญสมถวิปัสสนาภาวนาหรือกัมมัฏฐาน

กล่าวโดยขยายความมีอีก ๗ รวมเป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ (สุ. วิ. ๓/๒๕๖) ดังนี้

(๔) **อปจายนมัย** บุญสำเร็จด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนแก่ผู้ใหญ่

(๕) **เวยยาวัจจมัย** บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ

(๖) **ปัตติทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ

(๗) **ปัตตานุโมทนามัย** บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ

(๘) **ธัมมัสสวนมัย** บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม

(๙) **ธัมมเทสนามัย**. บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม และ

(๑๐) **ทิฏฐุชุกัมม์** การทำความเห็นให้ตรงตามหลักธรรมของ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผู้ใดประสงค์แต่ความเจริญและสันติสุขในชีวิต ก็จงประกอบแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่วหรือบาปอกุศล และชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสด้วยการบำเพ็ญบุญกุศล มีทานกุศล ศีลกุศล และภาวนากุศล เป็นต้นนี้ ย่อมจะได้ประสบแต่ความเจริญและสันติสุขในชีวิตตลอดกาลทุกเมื่อ

กล่าวโดยสรุป บุคคลจะถึงความสุข หรือความทุกข์ก็ด้วยกรรม คือการกระทำของตน ดังพระธรรมภาษิต (สํ. ส. ๑๕/๙๐๓/๓๓๓) ว่า

“ยาทิสํ ลภเต พีชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ
กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ”

แปลความว่า “บุคคลหว่านพืชชนิดใด ย่อมได้รับผลชนิดนั้น ผู้กระทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว”

ด้วยประการฉะนี้

สำหรับวันนี้อาตมภาพขอยุติการบรรยายธรรมแต่เพียงนี้ก่อน ขอความสุขสวัสดีจงมีแต่ท่านผู้ฟังทุกท่าน เจริญพร